

Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI

pod redakcją
Wandy Ronki-Chmielowiec

Recenzenci: Jerzy Handschke, Jan Monkiewicz, Kazimierz Ortyński, Wanda Sułkowska,
Włodzimierz Szkutnik, Tadeusz Szumlicz, Stanisław Wieteska

Redaktor Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon [http://kangur.uek.krakow.pl/
bazy_ae/bazekon/nowy/index.php](http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php)

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695- 191-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Formy zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach europejskich	13
Teresa H. Bednarczyk: Działalność sektora ubezpieczeniowego a wzrost gospodarczy.....	23
Anna Bera, Dariusz Pauch: Programy edukacyjne jako instrument zwiększania świadomości ubezpieczeniowej w zakresie przestępczości ubezpieczeniowej	31
Jacek Białek: Ocena grupowa w analizie Otwartych Funduszy Emerytalnych.....	40
Sylwia Bożek: Czynności monitorujące i kontrolne w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym	51
Anna Celczyńska: Należności od ubezpieczających z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.....	60
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problemy kalkulacji kosztów zakładów ubezpieczeń na tle powiązań w grupach finansowych	68
Dominika Cichońska: Rola ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w zakładach opieki zdrowotnej.....	78
Krystyna Ciuman: Zakłady ubezpieczeń a inne instytucje pośrednictwa finansowego w Polsce w latach 2005–2009.....	87
Tadeusz Czernik: O pewnym sformułowaniu zagadnienia ruiny	94
Teresa Czerwińska: Uwarunkowania polityki dywidend spółek ubezpieczeniowych.....	106
Robert Dankiewicz: Determinanty rozwoju rynku ubezpieczeń kredytu kupieckiego w Polsce	116
Beata Dubiel: Ubezpieczeniowe aspekty ryzyka ekologicznego	126
Roman Garbiec: Ryzyko starości jako element konstruowania systemów emerytalnych w Unii Europejskiej	135
Waldemar Glabiszewski: Znaczenie innowacji technologicznych w działalności ubezpieczeniowej	146
Łukasz Gwizdała: Możliwości analizy systemów bonus-malus w świetle procesów Markowa.....	156
Magdalena Homa: Kalkulacja składki w inwestycyjnych ubezpieczeniach na życie typu unit-linked	168
Beata Jackowska: Charakterystyka wybranych metod wyrównywania tablic trwania życia – wnioski dla zastosowań aktuarialnych	179

Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Grupowe ubezpieczenia na życie w sektorze MSP	190
Marietta Janowicz-Lomott: Produkty strukturyzowane w formie ubezpieczeń w Polsce.....	201
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: Próba zidentyfikowania czynników mających wpływ na wysokość składki przypisanej brutto w ubezpieczeniach komunikacyjnych w Polsce.....	213
Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Pobłocka: Ocena praktycznych metod szacowania rezerwy IBNR w ubezpieczeniach majątkowych	222
Piotr Kania: Specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte jako forma zewnętrznego zarządzania ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi zakładów ubezpieczeń na życie	232
Robert Kurek: Uprawnienia organów nadzoru w zakresie kontroli wypłacalności – ujęcie w Solvency II.....	241
Jacek Lisowski: Rola biegłego rewidenta w ocenie gospodarki finansowej ubezpieczyciela – unormowania prawne	250
Jerzy Łańcucki: Przesłanki i kierunki zmian w regulacjach dotyczących pośrednictwa ubezpieczeniowego	258
Krzysztof Łyskawa: Zagrożenie równowagi odszkodowania i szkody w obowiązkowych ubezpieczeniach mienia.....	267
Aleksandra Małek: Obowiązki banku jako ubezpieczającego w świetle Rekomendacji Dobrych Praktyk Bancassurance	277
Piotr Manikowski: Rynek ubezpieczeń w Polsce a cykle underwritingowe ..	286
Dorota Maśniak: Ubezpieczyciel jako główne ogniwo transgranicznego systemu ochrony ofiar wypadków drogowych	295
Artur Mikulec: Efektywność systemów emerytalnych krajów UE i EFTA w latach 2005–2008	305
Aniela Mikulska: Małe i średnie przedsiębiorstwa jako odbiorcy usług ubezpieczeniowych	316
Marek Monkiewicz: Jednolity rynek ubezpieczeniowy UE w warunkach globalnego kryzysu finansowego 2007–2009 – pomoc publiczna a wspólnotowe reguły konkurencji	325
Joanna Niżnik: Reforma systemów emerytalnych Ameryki Łacińskiej na przykładzie Chile i Argentyny	335
Magdalena Osak: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	344
Dorota Ostrowska: Kapitał międzynarodowy a dostęp do produktów ubezpieczeniowych strategicznych dla rozwoju gospodarki polskiej.....	352
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Polisa strukturyzowana jako forma inwestycji alternatywnej na rynku polskim.....	362
Renata Pajewska-Kwaśny: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. I	373

Monika Papież: Analiza przyczynowości na rynku ubezpieczeń życiowych w latach 2003–2010	383
Agnieszka Pawłowska: Ubezpieczenie <i>business interruption</i> w zarządzaniu ryzykiem przerw w działalności gospodarczej	394
Krzysztof Piasecki: Rozmyte zbiory probabilistyczne w rachunku aktuarnym	402
Piotr Pisarewicz: Rola funduszy inwestycyjnych w rozwoju programów emerytalnych w USA	409
Ryszard Pukała: Procesy integracyjne rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej	416
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medical savings account as a funding mechanism for health	426
Grażyna Sordyl: Rola i działalność holenderskiego funduszu gwarancyjnego (College voor Zorgverzekeringen CVZ) w obszarze prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych	435
Ewa Spigarska: Sprawozdanie finansowe zakładu ubezpieczeń a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w świetle wprowadzanych zmian	445
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organizacja audytu wewnętrznego w zakładach ubezpieczeń w świetle <i>Solvency II</i> oraz standardów audytu	454
Anna Szkarłat-Koszalka: Instrumenty systemu rachunkowości a kontrola bezpieczeństwa finansowego ubezpieczyciela	463
Tomasz Szkutnik: Funkcje łączące w agregacji ryzyka ubezpieczyciela	472
Włodzimierz Szkutnik: Ryzyko uruchomienia rezerw katastroficznych	483
Anna Szymańska: Czynniki determinujące wybór ubezpieczyciela na rynku ubezpieczeń komunikacyjnych OC	494
Ilona Tomaszewska: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. II	507
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Świadomość ubezpieczeniowa oraz skłonność do ryzyka studentów	515
Stanisław Wanat: Modelowanie zależności w kontekście agregacji kapitałowych wymogów wypłacalności w <i>Solvency II</i>	525
Stanisław Wieteska: Adaptacja zakładów ubezpieczeń majątkowych do likwidacji skutków efektu cieplarnianego na terenie Polski	537
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statystyczna ocena wpływu przekraczania prędkości na liczbę wypadków drogowych w Polsce	547

Summaries

Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Forms of retirement security in selected European countries	22
Teresa H. Bednarczyk: The activity of insurance sector vs. economic growth.....	30
Anna Bera, Dariusz Pauch: Educational programs as an instrument to increase awareness of the crime of insurance cover	39
Jacek Bialek: Group evaluation of open pension funds	50
Sylvia Bożek: Monitoring and control activities in the risk management process of an insurance company.....	59
Anna Celczyńska: Accounts receivable from motor vehicle owners insured under third party insurance agreements	67
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problems of cost calculation of insurance companies against the background of connections in financial groups .	77
Dominika Cichońska: The role of insurance in risk management in health care facilities	86
Krystyna Ciuman: Insurance companies versus other financial intermediaries in Poland in the years 2005–2009.....	93
Tadeusz Czernik: An alternative formulation of ruin problem.....	105
Teresa Czerwińska: Determinants of the dividend policy in the insurance companies	115
Robert Dankiewicz: Determinants of development of trade credit insurance market in Poland	125
Beata Dubiel: Insurance aspects of ecological risk	134
Roman Garbiec: The risk of old age as the component of constructing the pension systems in the European Union	145
Waldemar Glabiszewski: The importance of technological innovations in the insurance sector.....	155
Łukasz Gwizdała: The capabilities of analyzing bonus-malus systems in the light of Markov processes	167
Magdalena Homa: Correct calculation of net premium in unit-linked investment insurance	178
Beata Jackowska: Characterization of selected methods of the graduation of life tables in the perspective of their actuarial applications	189
Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Group life insurance in the SME sector.....	200
Marietta Janowicz-Lomott: Structured products in the form of insurance in Poland	212
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: An attempt to identify the factors having influence on the gross written premium in motor insurance in Poland	221

Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Poblocka: Evaluation of practical methods of estimation of incurred but not reported reserves in non-life insurance..	231
Piotr Kania: Specialized open-end investment funds as an external management form of investment funds of life insurance companies.....	240
Robert Kurek: Powers of supervision authorities regarding solvency control – Solvency II perspective.....	249
Jacek Lisowski: The role of the auditor in assessing the financial management of the insurer – legal norms	257
Jerzy Łańcucki: Regulations on insurance mediation – stressing premises and directions of change	266
Krzysztof Łyskawa: Threat of compensation balance and damages in compulsory property insurance	276
Aleksandra Malek: Duties of a bank acting as an coverage buying entity in the context of Recommendations on the Bankassurance Activity.....	285
Piotr Manikowski: The insurance market in Poland and underwriting cycles	294
Dorota Maśniak: Insurer as a major link in a cross-border system for protection of victims of road accidents – the role of co-operation of private and public entities.....	304
Artur Mikulec: Effectiveness of pension systems in EU and EFTA countries in the years 2005–2008.....	315
Aniela Mikulska: Small and medium-sized companies as recipients of insurance services	324
Marek Monkiewicz: Single insurance market in the EU and global financial crisis 2007–2009 – public intervention and Community competition rules.....	334
Joanna Niżnik: The reform of pension systems in Latin America. The Chilean and Argentinean models.....	343
Magdalena Osak: Medical savings account as a funding mechanism of health care.....	351
Dorota Ostrowska: The access to the insurance products strategic for the development of Polish economy in reference to the international capital..	361
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Structured policy as a form of alternative investment on Polish market.....	372
Renata Pajewska-Kwaśny: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part I.....	382
Monika Papież: Causality analysis on the life insurance market in the period 2003–2010	393
Agnieszka Pawłowska: Business interruption insurance implementation in risk management for interrupted activities	401
Krzysztof Piasecki: Probabilistic fuzzy sets in the actuarial calculation	408
Piotr Pisarewicz: Mutual funds role in retirement programs’ development in the USA.....	415

Ryszard Pukała: Integration processes of insurance markets in Middle and Eastern Europe.....	425
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	434
Grażyna Sordyl: The Role and Activity of the Dutch Guarantee Fund (College voor Zorgverzekeringen CVZ) in the area of private health insurance	444
Ewa Spigarska: Financial statement of insurance company vs. International Standards of Financial Reporting in the light of changes.....	453
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organization of internal auditing in insurance companies in the light of Solvency II and audit standards	462
Anna Szkarłat-Koszalka: Instruments of accounting system vs. control of financial security of an insurer.....	471
Tomasz Szkutnik: Copula functions in the aggregation of insurer risk	482
Włodzimierz Szkutnik: The risk of using catastrophic reserves	493
Anna Szymańska: Factors determining the choice of the insurer on the CR automobile insurance market.....	506
Iłona Tomaszewska: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part II	513
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Students’ insurance awareness and risk seeking	524
Stanisław Wanat: Modeling of dependencies in the context of the aggregation of solvency capital requirements in Solvency II	536
Stanisław Wieteska: Property insurance companies adaptation process to reduce the impact of greenhouse effect in Poland	546
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statistical analysis of speeding as a factor affecting car accidents in Poland	556

Marek Monkiewicz

Uniwersytet Warszawski

JEDNOLITY RYNEK UBEZPIECZENIOWY UE W WARUNKACH GLOBALNEGO KRYZYSU FINANSOWEGO 2007–2009 – POMOC PUBLICZNA A WSPÓLNOTOWE REGUŁY KONKURENCJI

Streszczenie: Literatura na temat ostatniego kryzysu finansowego jest niezwykle obszerna. W niewielkim stopniu uwzględnia ona jednakże problematykę ubezpieczeniową, siłą rzeczy koncentrując się na bankowości i na bankach. Jednocześnie większość znanych opracowań na temat kryzysu finansowego odnosi się albo do skali globalnej, albo do skali narodowej. Nie ma natomiast studiów poświęconych problematyce regionalnej. Szczególnie daje się odczuć ten brak w odniesieniu do Unii Europejskiej, która od wielu lat buduje jednolity rynek ubezpieczeniowy. W niniejszym artykule podjęta jest próba wypełnienia chociaż w skromnym zakresie tej luki. Ukazany jest wpływ kryzysu na unijne instytucje ubezpieczeniowe oraz zanalizowane jest wykorzystanie pomocy publicznej w procesie ograniczania skutków kryzysu dla unijnych instytucji finansowych.

Słowa kluczowe: globalny kryzys finansowy, jednolity rynek ubezpieczeniowy UE wspólnotowe reguły konkurencji, pomoc publiczna, poważne zaburzenia w gospodarce państwa członkowskiego, dokapitalizowanie.

1. Zagadnienia ogólne

Globalny kryzys finansowy lat 2007–2009 dotknął nie tylko sektor bankowy, ale także rynek ubezpieczeniowy i jego instytucje. Rozpoczęty w USA na lokalnym rynku kredytów hipotecznych, niezwykle szybko przemieścił się na rynki finansowe innych krajów rozwiniętych, w tym zwłaszcza państw członkowskich Unii Europejskiej. Jego konsekwencje dla unijnego rynku ubezpieczeniowego były przy tym znacznie mniej dotkliwe niż w przypadku gospodarki USA. Niemniej jednak kryzys ten stał się najpoważniejszym wyzwaniem, któremu musiał stawić czoła jednolity rynek finansowy UE, w tym także i ubezpieczeniowy, w całym okresie swojego istnienia. Kryzys poddał go poważnej próbie i obnażył istniejące braki w architekturze regulacyjnej jednolitego rynku.

Literatura naukowa na temat ostatniego kryzysu finansowego jest niezwykle obszerna. W niewielkim stopniu uwzględnia ona jednakże problematykę ubezpie-

czeniuową, siłą rzeczy koncentrując się na bankowości i na bankach jako epicentrum kryzysu. Jednocześnie większość znanych opracowań na temat kryzysu finansowego odnosi się albo do wymiaru globalnego, albo do skali narodowej, albo do wymiarów poszczególnych instytucji finansowych. Nie ma natomiast studiów poświęconych problematyce regionalnej. Szczególnie daje się odczuć ten brak w odniesieniu do Unii Europejskiej, która od wielu lat buduje jednolity rynek ubezpieczeniowy.

W niniejszym artykule podjęta jest próba wypełnienia chociaż w skromnym zakresie tej luki. Ukazany jest wpływ kryzysu na unijny sektor ubezpieczeniowy oraz przeanalizowane zostało wykorzystanie pomocy publicznej w procesie ograniczania skutków kryzysu dla unijnych instytucji finansowych. Postawiona jest teza mówiąca o tym, że sposób udzielenia pomocy stanowił w istocie naruszenie obowiązujących w UE reguł konkurencji. Zarazem skutki udzielonej pomocy mogą poważnie zmienić istniejący przed kryzysem ład rynkowy.

2. Skutki kryzysu finansowego na jednolitym rynku ubezpieczeniowym

Według zbiorczych informacji skala strat finansowych odnotowanych przez sektor ubezpieczeniowy na świecie z tytułu kryzysu finansowego wyniosła od stycznia 2007 do stycznia 2010 roku ponad 260 mld USD wobec ok. 1,23 bln USD strat odnotowanych w tym samym okresie przez sektor bankowy [*The impact...* 2010, s. 7]. Ponad 54% wszystkich strat w sektorze ubezpieczeniowym na świecie przypadło zaledwie na trzy globalne grupy ubezpieczeniowe: AIG, ING Groep N.V., Aegon N.V., oraz na jednego lokalnego amerykańskiego ubezpieczyciela wyspecjalizowanego w ubezpieczeniach hipotecznych (tzw. *monoliner*) – Ambac Financial Group. Na zakłady posiadające swoje siedziby główne (centrale) na jednolitym rynku ubezpieczeniowym (łącznie ze Szwajcarią) przypadło ok. 20% odnotowanych strat. Warto jednocześnie zauważyć, że dotknęły one stosunkowo niewielki krąg podmiotów, domicylowanych w zaledwie kilku krajach, tj. w Belgii, Holandii, Luksemburgu, Niemczech i Szwajcarii (por. tab. 1).

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na fakt, że straty europejskich ubezpieczycieli stanowiły zaledwie 13% poziomu strat odnotowanych w tym samym czasie przez europejskie instytucje bankowe. Na pierwszy rzut oka nie wyglądały więc one groźnie. Niemniej jednak powstała sytuacja zagrażała w wielu przypadkach bezpieczeństwu dalszego funkcjonowania tych zakładów oraz, wskutek ich znaczenia, mogło to stanowić zagrożenie dla całego rynku narodowego. Wymagała więc ona podjęcia działań interwencyjnych ze strony samych zakładów, jak i administracji państwowej. W istniejących okolicznościach ogólnego spadku zaufania na rynkach finansowych oznaczało to w praktyce dla większości z nich sięgnięcie po lokalne programy pomocy publicznej. Kapitał prywatny okazał się niedostępny.

Tabela 1. Straty zakładów ubezpieczeń wskutek kryzysu finansowego 2007–2009 (mld USD)

Nazwa	Kraj domicylu	Straty	Podwyżka kapitału	Ubytek kapitału (wzrost netto)
AIG	USA	98,2	98,1	-0,1
ING Groep	Holandia	18,6	24,1	5,5
Ambac	USA	12,0	1,4	-10,6
Aegon N.V.	Holandia	10,7	4,0	-6,7
Hartford	USA	9,7	6,4	-3,3
Fortis	Belgia/Holandia	9,3	22,7	13,4
Swiss Re	Szwajcaria	8,5	2,9	-5,6
Metlife	USA	7,2	4,0	-3,2
Allianz SE	Niemcy	7,0	2,0	-5,0
Prudential Fin	USA	6,6	0,0	-6,6
MBIA	USA	5,7	1,0	-4,7
Alfac	USA	5,2	0,0	-5,2
Genworth	USA	4,8	0,6	-4,2
XL Capital	Bermuda	4,0	2,6	-1,4
CNA	USA	3,1	1,2	-1,9
Zurich	Szwajcaria	3,1	0,0	-3,1
Inni		40,7	14,8	-25,9

Źródło: [The impact... 2010, s. 8].

Największe emocje w Europie wywołała potrzeba udzielenia w 2008 roku pomocy publicznej dla grupy finansowej ING. Była to potężna instytucja finansowa. W końcu 2008 roku ING miała 85 mln klientów na całym świecie oraz zatrudniała ponad 125 tys. pracowników. W tym samym roku zarządzała aktywami w wysokości ponad 1,3 bln euro [State aid... 18th November 2009]. Jej depozyty bankowe na koniec 2007 roku wynosiły blisko 340 mld euro, co dawało jej pozycję drugiego co do wielkości banku detalicznego na świecie. Skala jej operacji była porównywalna z AIG. Jej sanacja odbyła się bardzo sprawnie. W ramach pomocy od rządu holenderskiego grupa ING uzyskała łącznie ponad 62 mld euro, z czego:

- 10 mld euro przybrało formę bezpośredniego dokapitalizowania,
- 12 mld euro – formę gwarancji rządowych w zakresie płynności, zaś
- 39 mld euro – przyjęło formę wykupu nie płynnych aktywów.

Dla długookresowego rozwiązania powstałej sytuacji ING podjęło decyzję o rozdzieleniu działalności bankowej od zarządzania aktywami i ubezpieczeniowej oraz o sprzedaży tej ostatniej po jej wyodrębnieniu. Uzyskane od rządu środki posłużą do spłaty zaciągniętych zobowiązań. W 2011 roku realizowany jest pierwszy etap tej sprzedaży.

W przypadku innej grupy finansowej – Fortis – rzecz okazała się znacznie bardziej złożona, gdyż pomoc publiczna wymagała skoordynowanego działania aż trzech krajów unijnych: Belgii, Holandii oraz Luksemburga. Źródłem kłopotów finansowych Fortis, które ujawniły się już w roku 2007, była wcześniejsza transakcja wrogiego przejęcia, wraz z Royal Bank of Scotland i Santander, największego banku holenderskiego – ABN AMRO. W wyniku tej operacji jego aktywa rozdzielono między owe trzy instytucje. Cała operacja odbyła się przy negatywnej opinii rządu holenderskiego, który ostatecznie musiał się pogodzić z podporządkowaniem holenderskich aktywów ABN AMRO firmie belgijskiej. Miało to istotny wpływ na brak gotowości rządu holenderskiego do późniejszej współpracy w udzieleniu pomocy publicznej grupie Fortis w trakcie kryzysu finansowego. W rezultacie skończyło się to odkupieniem przez rząd spółki holenderskiej Fortis wraz z aktywami ABN AMRO. Działalność tej grupy miała szczególne znaczenie dla Belgii. Udział Fortis w belgijskim rynku bankowym wynosił bowiem w 2007 roku ponad 30%, w ubezpieczeniowym zaś – blisko 20% [*Financial Stability Review* 2009, s. 33]. Była ona także obecna w wielu innych krajach, w tym w Polsce. Łączne aktywa tej grupy w 2007 roku wynosiły blisko 900 mld euro, by w roku 2009 obniżyć się do ok. 600 mld euro [*Financial Stability Review* 2010, s. 35]. Całkowita suma uzyskanej pomocy dla grupy Fortis wyniosła kilkadziesiąt mld euro i została w większości wyłożona przez Belgię [*State aid...* 3rd December 2008].

Podobnie międzynarodowy charakter miała pomoc dla grupy bankowo-ubezpieczeniowej Dexia. Grupa ta powstała w 2006 roku w wyniku połączenia trzech lokalnych banków: Credit Commercial de Belgique, Bank International du Luxembourg oraz Credit Local de France. W 2009 roku jej aktywa wynosiły łącznie blisko 600 mld euro. W tym samym czasie jej udział w rynku ubezpieczeń na życie w Belgii wynosił ponad 12%, w rynku ubezpieczeń majątkowych ponad 4%, w bankowości zaś ok. 15% [Flamee 2010]. Grupa ta skorzystała w 2009 roku z wachlarza pomocy publicznej. Objęła ona m.in.:

- Bezpośrednią rekapitalizację na sumę 6 mld euro.
- Gwarancje na zobowiązania grupy do kwoty 150 mld euro (zmniejszone następnie do kwoty 100 mld euro).
- Dostęp do linii pomocy płynnościowej w Banku Centralnym Belgii.
- Specjalne gwarancje finansowe dla toksycznych aktywów będących w posiadaniu amerykańskiej spółki zależnej na kwotę 16,6 mld euro [*State aid...* 26 February 2010].

Jedynie niewielka część owego pakietu pomocowego objęła bezpośrednio ubezpieczenia. Tak np. z 3 mld rekapitalizacji, które Dexia uzyskała w Belgii, jedynie 600 mln euro skierowano do Dexia Insurance Belgium.

W porównaniu z omówionymi do tej pory przypadkami pomocy dla złożonych grup finansowych, pomoc publiczna przekazana grupom czysto ubezpieczeniowym była znacznie skromniejsza i prostsza. W przypadku Aegon N.V., wielkiej globalnej grupy ubezpieczeniowej wyspecjalizowanej w ubezpieczeniach na życie i w pro-

duktach emerytalnych, o aktywach w roku 2009 na poziomie blisko 300 mld euro i o liczbie klientów przekraczających 40 mln osób – przybrała ona postać prostej rekapitalizacji na kwotę 3 mld euro [*State aid...* 17th August 2010].

Podobnie potoczyły się losy pomocy publicznej dla Ethias, dużego ubezpieczeniowego towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Inaczej niż w omówionych dotychczas przypadkach, Ethias działał wyłącznie na terytorium Belgii, gdzie był trzecim co do wielkości zakładem ubezpieczeń. Jego łączny udział w rynku belgijskim przekraczał 12%. Firma została zrekapitalizowana w roku 2008 przez rząd belgijski na kwotę 1,5 mld euro. Jednocześnie przeprowadzona została jej demutualizacja [*State aid...* 20th May 2010].

Tabela 2. Pomoc publiczna dla sektora finansowego w wybranych krajach UE (w % PKB, według stanu na luty 2009 roku)

Kraj	Rekapitalizacja	Wypuk aktywów i pożyczki	Pomoc płynnościowa	Gwarancje	Łącznie
Austria	5,3	0,0	0,0	30,0	35,3
Belgia	4,7	0,0	0,0	26,2	30,9
Francja	1,2	1,3	0,0	16,4	19,0
Grecja	2,1	3,3	0,0	6,2	11,6
Hiszpania	0,0	4,6	0,0	18,3	22,9
Holandia	3,4	2,8	0,0	33,7	38,8
Irlandia	5,3	0,0	0,0	257,0	263,0
Niemcy	3,7	0,4	0,0	17,6	21,7
Portugalia	2,4	0,0	0,0	12,0	14,4
Szwecja	2,1	5,3	15,3	47,3	70,0
Węgry	1,1	0,0	4,0	1,1	6,2
Wielka Brytania	3,5	13,8	12,9	17,4	47,5
Włochy	1,3	0,0	2,5	0,0	3,8

Źródło: [*The financial crisis...* 2009, s. 75].

Warto zauważyć, że udzielenie pomocy publicznej dla nielicznych ubezpieczycieli w UE było o tyle łatwiejsze, że pomoc taka była już wcześniej zaoferowana w wielu krajach UE jeszcze w końcu 2007 roku instytucjom bankowym. Musiały one wówczas pilnie skorzystać z pomocy płynnościowej, dla odblokowania kredytowania gospodarki. Następnie wraz z rozwojem sytuacji została ona znacznie rozszerzona na ich bezpośrednie dokapitalizowanie oraz wreszcie na restrukturyzację ich aktywów. Instytucje ubezpieczeniowe zostały w niektórych jurysdykcjach objęte także wprowadzonymi programami sektorowymi. Na przykład w Austrii oraz w Niemczech przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe zostały włączone do progra-

mów wsparcia płynnościowego dla instytucji finansowych. Jednocześnie w Austrii, Niemczech, Holandii oraz w Polsce mogły one skorzystać z programów rekapitalizacyjnych [*The impact...* 2010, Annex].

Skala zaoferowanej pomocy dla sektora finansowego była ogromna. Pomoc ta okazała się głównym narzędziem oddziaływania antykryzysowego przez państwa członkowskie na instytucje i rynki finansowe. Przybrała ona formę nie tylko indywidualnych interwencji, ale i całych programów ramowych. Łącznie do października 2010 roku blisko 4,6 bln euro. Z tej kwoty 3,5 bln euro dotyczyło finansowania programów ramowych, 1,1 bln euro zaś posłużyło do sfinansowania interwencji indywidualnych. Na cele związane z dokapitalizowaniem tych instytucji przeznaczonych zostało ok. 550 mld euro, a na pomoc w podtrzymaniu płynności dalsze 156 mld euro. Na interwencje związane z aktywami o obniżonej płynności przeznaczono ok. 400 mld euro [*Report from the Commission* 2010, s. 7–10].

Na tym tle pomoc kapitałowa dla firm ubezpieczeniowych, którą można szacować łącznie na kwotę poniżej 50 mld euro, była bardzo ograniczona [Furceri, Mourougane 2009, s. 8–9]. Oznacza to, że zakłady ubezpieczeń skonsumowały łącznie jedynie 3–5% udzielonej pomocy publicznej w trybie interwencji indywidualnej. Warto równocześnie zauważyć, że aż 70% omawianych kwot pomocy dla sektora finansowego zostało wyasygnowanych tylko przez pięć państw: Wielką Brytanię, Irlandię, Danię, Niemcy i Francję [*Report from the Commission* 2010, s. 8].

3. Pomoc publiczna w kryzysie finansowym a wspólnotowe reguły konkurencji

Prawidłowe funkcjonowanie jednolitego rynku w każdej dziedzinie wymaga uzgodnienia i przestrzegania przez kraje członkowskie reguł konkurencji wewnętrznej.

W myśl obowiązujących regulacji wspólnotowe reguły konkurencji odnoszą się do dwóch całkiem odmiennych adresatów: przedsiębiorstw oraz państw. Celem regulacji odnoszących się do przedsiębiorstw jest zapobieganie takim ich działaniom, które mogłyby zakłócać konkurencję na rynku, czy to przez określone porozumienia (cenowe, produkcyjne, finansowe itp.), czy to przez nadużywanie pozycji dominującej (m.in. przez narzucanie cen, ograniczanie produkcji, uzależnienia zawarcia kontraktu od przyjęcia określonych zobowiązań itp.). Celem regulacji odnoszących się do państw członkowskich jest z kolei przeciwdziałanie takim ich zachowaniom, które poprzez realizowane programy pomocy publicznej mogłyby naruszyć zasadę równości i konkurencji na rynku wspólnotowym [Barcz 2007, s. 299–300]. Nie ulega wątpliwości, że właśnie te regulacje mają podstawowe znaczenie dla długookresowego kształtowania warunków uczciwej konkurencji i rozwoju jednolitego rynku.

W myśl postanowień traktatowych wszelkie formy pomocy publicznej poza ściśle określonymi wyjątkami są co do zasady zakazane. Dopuszczalna jest jedynie pomoc publiczna o charakterze socjalnym, w przypadku klęsk żywiołowych oraz

udzielana na terenie dawnego NRD. Jednocześnie dopuszcza się w trybie indywidualnych decyzji Komisji Europejskiej jako zgodną z rynkiem wewnętrznym pomoc:

- przeznaczoną na rozwój zacofanych regionów (art. 107, pkt 3, lit. a) TFUE),
- przeznaczoną na wspieranie realizacji ważnych projektów o charakterze paneuropejskim lub dla zaradzenia poważnym zaburzeniom w gospodarce państwa członkowskiego (art. 107, pkt 3, lit. b) TFUE),
- przeznaczoną na ułatwianie rozwoju niektórych działań gospodarczych lub niektórych regionów (art. 107, pkt 3, lit. c) TFUE),
- przeznaczoną na wspieranie kultury i dziedzictwa kulturowego (art. 107, pkt 3, lit. d) TFUE),
- inne kategorie pomocy określone decyzją Rady Europejskiej na wniosek Komisji (art. 107, pkt 3, lit. e) TFUE).

Projekty pomocowe realizowane przez poszczególne kraje muszą być uprzednio notyfikowane do Komisji Europejskiej, która zatwierdza ich legalność i ustala ostateczny kształt.

Omówione zasady obowiązują na całej szerokości jednolitego rynku, w tym także na jednolitym rynku ubezpieczeniowym. Kryzys finansowy ostatnich lat wywołał, jak to pokazano wcześniej, konieczność aktywnego udziału wielu państw UE w ratowaniu i naprawie znacznej liczby instytucji finansowych. Oznaczało to także, że niezbędne stało się poddanie tych inicjatyw wspólnotowym regulacjom konkurencji dla zapobieżenia procesowi fragmentaryzacji jednolitego rynku i erozji stosowanych dotychczas zasad.

W procesie udzielania pomocy szczególne znaczenie miała aktywność Komisji Europejskiej jako podstawowej instytucji unijnej określającej bazę prawną stosowanej pomocy oraz wyznaczającej jej granice i szczegółowe warunki. Aktywność Komisji w tym zakresie można podzielić na dwa etapy.

W pierwszym okresie kryzysu, aż do upadku Lehman Brothers we wrześniu 2008 roku, Komisja stała na stanowisku, że udzielana pomoc publiczna powinna się opierać na regulacjach pomocowych odnoszących się do stosowanej już wcześniej formuły „przedsiębiorstwa w trudnościach” (*firm in difficulty*).

W drugim okresie, który nastąpił po bankructwie Lehman Brothers ogłoszonym 15 września 2008 roku, Komisja Europejska uznała systemową groźbę kryzysu finansowego i przeszła na znacznie liberalniejszą podstawę udzielania pomocy publicznej w trybie art. 107, pkt 3, lit b) TFUE, a więc zaradzenia poważnym zaburzeniom w gospodarce państwa członkowskiego (*serious disturbance in the economy of the relevant Member State*). Tryb ten do wybuchu kryzysu nie był w ogóle w praktyce unijnej stosowany. Pozwoliło to nie tylko na łatwiejsze dokonywanie interwencji wobec poszczególnych instytucji finansowych, ale także zalegalizowanie pomocy w odniesieniu do całych programów sektorowych. Pozwoliło to również na znaczne zliberalizowanie rygorów formalnych pomocy – wydłużenie okresów obowiązywania programów pomocowych, rozszerzenie ich zakresu oraz form, ograniczenie stosowania dostosowań strukturalnych a także przyspieszyło proces ich autoryzacji

[Gerard 2010, s. 2]. Wypełniając istniejącą lukę prawną w tym zakresie, Komisja wydała na jesieni 2008 roku specjalny komunikat, w którym określone zostały zasady pomocy państwa w odniesieniu do instytucji finansowych w kontekście globalnego kryzysu finansowego [Komunikat Komisji, 2008]. Komisja wyraża w nim ogólną zgodę na podejmowanie w imię utrzymania stabilności finansowej zarówno interwencji indywidualnych wobec instytucji finansowych, jak i programów pomocy publicznej o charakterze ogólnym, adresowanych do wielu instytucji. Wyraźnie zaznacza zarazem, że pomoc o takim charakterze nie może być zastosowana w innych sektorach gospodarki (pkt 11 Komunikatu), chyba że wystąpi w nich porównywalne ryzyko. W ślad za powyższym komunikatem bankowym Komisja przyjęła w 2009 roku trzy kolejne – w sprawie dokapitalizowania instytucji finansowych, w sprawie postępowania z aktywami o obniżonej wartości we wspólnotowym systemie bankowym oraz w sprawie oceny rentowności i środków restrukturyzacyjnych stosowanych w sektorze finansowym w dobie kryzysu [Komunikat Komisji 2009]. Warto podkreślić, że w żadnym ze wspomnianych trzech pierwszych komunikatów nie definiuje się wprost pojęcia instytucji finansowej, używając często zamiennie określeń „instytucja finansowa” i „bank”. Dopiero ostatni z wymienionych dokumentów mówi o tym, że pojęcie instytucji finansowych odnosi się do banków oraz niebankowych instytucji finansowych.

W oparciu o przyjętą bazę normatywną, do czerwca 2009 roku Komisja podjęła łącznie ponad 50 decyzji i zatwierdziła użycie środków pomocowych o wartości powyżej 3 bln euro, co stanowiło 24% PKB UE tego okresu [Gerard 2010, s. 3]. Od 1 października 2008 do 1 października 2010 na podstawie tych Komunikatów Komisja podjęła łącznie ponad 200 decyzji odnoszących się do 22 krajów członkowskich Wspólnoty. Z 81 przypadków interwencji indywidualnych rozpatrzonych przez Komisję do 17 grudnia 2009 roku jedynie 6 zostało zakwestionowanych. Oznacza to z jednej strony, że aktywność Komisji była ekstremalnie wysoka, z drugiej zaś, że stosowane przez nią kryteria oceny nie mogły być zbyt wyśrubowane.

Literatura

- Barcz J. [2007], *Polityka ochrony konkurencji*, [w]: *Unia Europejska*, red. J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 299–300.
- Beck T., Coyle D., Dewatripont M., Freixas X., Seabright P. [2010], *Bailing out the banks: reconciling stability and competition*, CEPR.
- Borio C., Vale B., von Peter G. [2010], *Resolving the financial crisis: are we heeding the lessons from the Nordics*, BIS Working Papers no. 311, June.
- Communication from the Commission. Community guidelines on State aid for rescuing and restructuring firms in difficulty, (2004/C 244/02), Official Journal of the European Union, 1.10.2004. C 244/2.
- Financial Stability Review 2009*, National Bank of Belgium.
- Financial Stability Review 2010*, National Bank of Belgium.
- Flamee M. [2010], *Public ownership in insurance: a curie or a blessing? A Belgian experience*, prezentacja, 26th Progres Semiar, 16 April 2010, Vevey.

- Foecking J., Ohrlander P., Ferdinandusse E. [2009], *Competition and the financial markets: the role of competition policy in financial sector rescue and restructuring*, Competition Policy Newsletter, November 1, s. 7–11.
- Furceri D., Mourougane A. [2009], *Financial crises: past lessons and policy implications*, OECD, Economic Department Working Papers no. 668, 17 February.
- Gerard D.M.B. [2010], *Financial crisis remedies in the European Union: balancing competition and regulation in the conditionality of bailout plans*, SSRN-id1580122.
- Jackson J.K. [2009], *The financial crisis: impact on and response by the European Union*, Congressional Research Service, 7-5700, R40415, June 24.
- Komunikat Komisji – Zastosowanie zasad pomocy państwa do środków podjętych w odniesieniu do instytucji finansowych w kontekście obecnego, globalnego kryzysu finansowego, (2008/C270/02), DzUrzUE, 25.19.2008, C270/8.
- Komunikat Komisji – Dokapitalizowanie instytucji finansowych w związku z obecnym kryzysem finansowym: ograniczenie pomocy do niezbędnego minimum oraz mechanizmy zabezpieczające przed nadmiernym zakłóceniem konkurencji, (2009/C10/03), DzUrzUE, 15.1.2009, C10/2.
- Komunikat Komisji w sprawie postępowania z aktywami o obniżonej wartości we wspólnotowym sektorze bankowym, (2009/C72/01), DzUrzUE, 26.3.2009, C72/1.
- Komunikat Komisji w sprawie przywrócenia rentowności i oceny środków restrukturyzacyjnych stosowanych w sektorze finansowym w dobie kryzysu zgodnie z regułami pomocy państwa, (2009/C195/04), DzUrzUE, 19.8.2009, C195/9.
- Ortyński K. [2009], *Wpływ światowego kryzysu finansowego na ubezpieczenia*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – Przebieg – Skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S. Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa.
- Ortyński K. [2010], *Rynek ubezpieczeń non-life w Polsce*, [w:] *Ubezpieczenia non-life*, red. E. Wierzbicka, CeDeWu, Warszawa, s. 15–44.
- Polski rynek finansowy w obliczu kryzysu finansowego w latach 2008–2009*, UKNF, Warszawa 2010.
- Report from the Commission. State aid scoreboard. Report on State aid granted by the EU Member States, Autumn 2010 Update, Brussels, 1.12.2010, COM(2010)701 final.
- Schich S. [2009], *Insurance companies and the financial crisis*, “Financial Market Trends”, vol. 2, s. 1–24.
- Sopoćko A. [2009], *Innowacje sektora ubezpieczeń na rynku kapitałowym*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 2, s. 17–25.
- State aid: Commission clears state aid to rescue and restructure Fortis Bank and Fortis Bank Luxembourg*, IP/08/1884, Brussels, 3rd December 2008.
- State aid: Commission approves ING restructuring plan and illiquid assets back-up facility*, Brussels, IP/09/1729, 18th November 2009.
- State aid: Commission approves restructuring plan for Dexia*, IP/10/201, Brussels, 26 February 2010.
- State aid: Commission approves restructuring of Belgian insurance company Ethias*, IP/10/592, Brussels, 20 May 2010.
- State aid: Commission approves Dutch recapitalisation of Aegon*, IP/10/1053, Brussels, 17th August 2010.
- The financial crisis: reform and exit strategies*, OECD, 2009.
- The impact of the financial crisis on the insurance sector and policy responses*, OECD, April 2010.

SINGLE INSURANCE MARKET IN THE EU AND GLOBAL FINANCIAL CRISIS 2007–2009 – PUBLIC INTERVENTION AND COMMUNITY COMPETITION RULES

Summary: There is a vast amount of studies discussing recent financial crisis and its impacts. However, most of them ignore insurance sector concentrating on banking. At the same time most of them take either the global or national approach. Seldom is regional perspective offered. This absence of regional approach is particularly detrimental in relation to the single insurance market of the European Union which has existed for many years. This article attempts to fill the existing gap. It offers an extensive analysis of the impact of the recent financial crisis on the European insurers. It also provides an insight into the special role enjoyed by the state aid in the rescuing and restructuring of the financial industry.

Keywords: global financial crisis, EU single insurance market, EU competition rules, state (public) aid, serious disturbance in the economy of the relevant Member State, recapitalization.